

INVESTITSION LOYIHALARNI MOLİYALASHTIRISHNING ASOSIY MANBALARI

Karimov Jamshid

Samarqand davlat universiteti Kattaqo'rg'on filiali

Bank ishi va audit yo'nalishi

Bl. 22_03 guruh talabasi

Annotatsiya: *Bozor iqtisodiyoti sharoitida investitsion loyihalarni moliyalashtirish investorlar tomonidan tashkil etilgan har xil manbalar hisobidan amalga oshiriladi. Umuman olganda investitsion loyihalarni moliyalashtirish manbalarini quyidagi shakllarga bo'lish mumkin: investorning o'z moliyaviy resurslari; investorning qarzga olgan mablag'lari; investorni jalb qilgan moliyaviy resursi; davlat byudjeti mablag'lari; chet el investitsiyalari va kreditlaridir. Investitsiya loyihalarni moliyalashtirish manbalarini tanlashning zamonaviy yondashuvida mazkur manbalarni optimallashtirish talab etiladi, ya'ni loyiha bo'yicha daromadlar va risklarni hisobga olgan holda moliyalashtirish manbasini foydali yoki samarali tarzda joylashtirish zarur bo'ladi. Investitsiya loyihalarini moliyalashtirish manbalarini optimizatsiyalash tamoyillari banklar tomonidan bank kredit portfelni diversifikatsiyalash yo'li bilan ta'minlanadi. Bundan maqsad moliyaviy yo'qotishlarga yo'l qo'ymaslik hamda moliyalash manbalarini samarali safarbar etishdan iborat. Optimallashtirishda loyiha samaradorligi ko'rsatkichlari nuqtai nazaridan yondoshish talab etiladi.*

Kalit so'zlar : *Davlat investitsiyalari; investitsiya dasturi; investitsiyalarni moliyalashtirish.*

Davlat har yili mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga asoslangan holda iqtisodiyotda tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish uchun "Investitsiya dasturi" ishlab chiqadi. Bu dasturga ko'ra davlat iqtisodiyotning qanday ustuvor tarmoqlariga e'tibor qaratayotganligi ko'rinadi. Davlat bu mablag'larini qayerdan olishi mumkinligini bilish muhimdir. Shuningdek, xususiy sektorning investitsiyalash borasida ulushi o'sib borayotgan bir paytda ularning qanday mablag'lar manbaiga egaligini va qanday mablag'lardan foydalana olishi mumkinligini o'rganish ularning loyihaviy moliyalashtirishdagi ta'sischi, kreditor, homiy sifatidagi ishtirokini kuchaytiradi va buni muayyan korxonalar mavjud bo'lishi, jalb qilishi mumkin bo'lgan mablag'lar doirasini ochib berish loyihaviy moliyalashtirishni kengayishini ta'minlab beradi. Respublika iqtisodiyotining ustuvor tarmoqlarida investitsiya loyihalarini amalga oshirishning zaruriyati quyidagilardan kelib chiqadi: ishlab chiqarish quvvatlarining jismoniy va ma'naviy eskirganligi, ularning qayta tiklashga yoki texnik jihatdan qayta jihozlashga yoki umuman yangilashga oid bo'lib qolganligi; sanoat tarmog'ida moddiy texnika bazasining o'ta pastligi va ko'pgina zarar ko'rib ishlaydigan korxonalarining mavjudligi; respublika milliy daromadida jamg'arish bilan iste'mol o'rtasidagi nisbatning iste'mol tomonga ko'plab sarflanayotgani va jamg'arishning

investitsiya manbai sifatida kamayib borayotganligi; O'zbekistonning tabiiy boyliklarga boyligi va bu erda ko'plab qayta ishlovchi korxonalarni qurish imkoniyating mavjudligi; aholi sonining o'sib borayotganligi (mehnat resurslari) va kichik zamonaviy ixcham korxonalarni barpo etish, ularni mehnat resurslarining manbai bo'lmish qishloqqa yaqinlashtirish zarurligi; respublika eksportida xom ashyo salmog'ini kamaytirish va ko'plab tayyor mahsulotlar chiqarish imkoniyatiga ega bo'lish zarurligi va boshqalar.

Mamlakatimizda faol investitsiya siyosati olib borilishi natijasida 2011 yilda o'nlab zamonaviy korxonalar ishga tushirildi. Jumladan, "Jeneral Motors Pavertreyn O'zbekiston" qo'shma korxonasida yuqori texnologiyalar asosida avtomobil dvigatellari ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. Shuningdek, avtomobil generatori va kompressorlari ishlab chiqarish bo'yicha quvvatlar barpo etildi, energiyani tejaydigan lampalar ishlab chiqarish bo'yicha uchta loyiha amalga oshirildi. Shular qatorida "Zenit elektroniks" qo'shma korxonasida "Samsung"

Kir yuvish mashinalari ishlab chiqarish o'zlashtirildi. Ayni paytda maishiy gaz plitalari, konditsionerlar, elektr pilesoslar va bir qancha boshqa mahsulotlar ishlab chiqarish yo'lga qo'yildi. "Muborak gazni qayta ishlash zavodi" unitar sho'ba korxonasida suyultirilgan gaz ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish maqsadida propan-butan aralashmasi qurilmasining birinchi navbatini, Samarqand viloyatida "MAN" yuk tashish mashinalari ishlab chiqarish bo'yicha yangi majmuaning dilerlik markazini bunyod etish ishlari yakuniga etkazildi. Navoiy issiqlik elektr stansiyasida bug'-gaz qurilmasini barpo etish, O'zbekiston-Xitoy gaz quvurining uchinchi yo'nalishi kabi yirik loyihalarni amalga oshirishda qurilish-montaj ishlari qizg'in pallaga kirdi. Bugungi kunda, respublikamiz iqtisodiyotini rivojlantirish maqsadida hududlarda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarni mrliyalashtirish manbalariga bo'yicha quyidagi tarkibga bo'lish mumkin: O'zbekiston Respublikasi Davlat investitsiya dasturi ma'lumotlari asosida tuzildi.

Iqtisodiyotni rivojlantirishda asosiy kapitalga kiritilgan investitsiyalarning mulkchilik shakllari bo'yicha respublika miqyosida va mintaqalar bo'yicha kiritilishi aholi turmush darajasini yaxshilash va bo'sh ish o'rinlarini to'ldirishni shakllantiradi. Investitsiya resurslarining taqchilligi sharoitida ustuvor yo'nalishga ega bo'lgan loyihalar qishloq xo'jaligi va sanoat tarmoqlarida, ijtimoiy sohalarda (fan, sog'liqni saqlash, madaniyat, maorif va h. K.) amalga oshirilishi lozim. Investitsiya loyihalarining ishlab chiqilishi turli tarmoqlarda olib borilishi mumkin. Bularga aholini oziq-ovqat mahsulotlari bilan ta'minlash va agrosanoat, mashinasozlik, kurilish sanoati, aloqa va informatika, ximiya sanoati, o'rmon kompleksi, ekologiya tarmog'i kiradi.

O'zbekiston iqtisodiyotining taraqqiyotini ta'minlashda investitsiyalarning roli benihoya katta bo'lib, u, eng avvalo, iqtisodiyotni intensiv rivojlantirish asosida hamda yangi texnika- texnologiyalar jalb qilish va o'zlashtirish negizida rivojlantirishi bilan izohlanadi. Mamlakatimizda iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, texnik va texnologik yangilash bo'yicha keng ko'lamli islohotlarni amalga oshirishda birinchi navbatda ichki imkoniyatlardan foydalanishga xarakat qilinmoqda. Xususan, iqtisodiyotni modernizatsiya

qilish, texnik va texnologik yangilash bo'yicha amaldga oshirilayotgan yirik va strategik investitsion loyihalarni moliyalashtirishda davlat byudjetining ham ahamiyati yuqori bo'lmoqda.

Korxonalarni texnik va texnologik yangilash, modernizatsiya qilish va yangi ishlab chiqarish ob'ektlarini qurish, shu orqali yangi ish o'rinlarini shakllantirish, mamlakat iqtisodiyotining barqaror va dinamik rivojlanishini ta'minlash uchun yo'naltirilgan investitsiya loyihalarni amalga oshirish maqsadida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 21 noyabrda "O'zbekiston Respublikasining 2013 yilga mo'ljallangan investitsion dasturi to'g'risida"gi 1855-sonli Qarori qabul qilingan bo'lib, ushbu dasturda belgilangan kapital qo'yilmalarni moliyalashtirish manbalari tarkibida davlat byudjeti va byudjetdan tashqari fondlarning ahamiyati katta bo'lmoqda. O'zbekiston Respublikasining 2020- yilgi Investitsiya dasturi doirasida Iqtisodiyot vazirligi tomonidan Tashqi iqtisodiy aloqalar, investitsiyalar va savdo vazirligi, Moliya vazirligi, boshqa manfaatdor vazirliklar, idoralar va xo'jalik yurituvchi sub'ektlar bilan birgalikda 27 123 275 million so'm mablag' o'zlashtirilishi ko'zda tutilgan. Bu mablag'lar, asosan, qurilish, qayta ta'mirlash va jihozlash kabi ishlarga yo'naltiriladi. Shu sababli ham kapital qurilishning amaldagi holatini tahlil qilishdan avval, Investitsiya dasturining asosiy parametrlari bilan tanishib chiqish maqsadga muvofiqdir. Mazkur mablag'lar o'tgan yildagidan 3442574 million so'mga ko'pdir. 2020- yil uchun investitsiya dasturida mo'ljallangan kapital qo'yilmalarning hajmi, oldingi yilga nisbatan deyarli barcha manbalar bo'yicha o'sgan. Shuningdek, markazlashgan investitsiyalar 950474 million so'mga ortib, umumiy kapital qo'yilmalardagi ulushi 24,7 foizni tashkil qilgan. 2020-yilda markazlashgan investitsiyalar tarkibida eng salmoqli hissa, avvalgi yillardan farqli o'laroq, byudjetdan tashqari fond mablag'lariga to'g'ri kelib, bu manba o'tgan yilga nisbatan 444 973 million so'mga ortgan. Markazlashmagan investitsiyalar ham 2493101 million so'mga o'sgan va umumiy kapital qo'yilmalardagi ulushi 75,3 foizni tashkil qilgan.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev rahbarligida ishlab chiqilgan 2019-2020 yillarga mo'ljallangan Inqirozga qarshi choralar dasturining samarali ijrosini ta'minlashda Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasi alohida rol o'ynamoqda.

Tiklanish va taraqqiyot jamg'armasini tashkil qilinishi real sektorning etakchi tarmoqlarini modernizatsiya qilish va texnik qayta qurollantirish, samarali tarkibiy islohotlarni amalga oshirish va investitsiya siyosatini moliyaviy ta'minlashning samarali manbalari shakllanishiga olib keldi. Ayniqsa, ushbu jamg'arma inqirozga qarshi choralar dasturida belgilangan chora-tadbirlar ijrosini izchil ta'minlashdir. investitsiya loyihalarining hayotiyligini baholashda pul oqimlarini optimallashtirish va bunda iqtisodiy-matematik usullardan foydalanish talab etiladi. Bundan tashqari, moliyalash manbalarini optimallashtirishda axborot texnologiyalari usullaridan foydalanish zarur bo'ladi. Investitsiya loyihalarining moliyalash manbalarini optimallashtirishda zamonaviy axborot texnologiyalari loyihalarining texnik-iqtisodiy asosnomasi va biznes-reja amaradorligini, loyihaning amalga oshuvchanligini baholashda hamda loyihani boshqarishda samarali

xizmat qiladi. Moliyalashtirish manbalarini tanlash va qarorlar qabul qilishda optimallashtirishni amalga oshirishi investitsion faoliyat samaradorligini ta'minlashga imkon beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI :

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020 yil 18 avgustdagi PF-6042-sonli «Respublikada eksport va investitsiya salohiyatini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida»gi Farmoni.

2. Tijorat banklari tomonidan yirik investitsiya loyihalarini sinditsiyalashtirilgan kreditlashni amalga oshirish tartibi to'g'risidagi Nizom, 941-son, 2000. 29 iyun.

3. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoevning Oliy majlisga murojaatnomasi. 29.12.2020. <https://president.uz/uz/lists/view/4057>